

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Om Begrebet Ironi

Citation: Kierkegaard, Søren: "Om Begrebet Ironi", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-bi-txt-shoot-id69c35a4f-68bb-4bb9-9d71-d92f510d64b6.pdf> (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

1. Socrates antager ikke de Guder, som Staten antager, og han indfører nye Guddomme

Denne Klage indeholder som man seer to Puncter, han antager *ikke* Statens Guder og indfører *nye*. Hvad nu det *Sidste* angaaer, da har der i det Foregaaende i Anledning af Socrates' Dæmon været Tale herom. Der blev tillige bemærket, hvorvidt man kunde tillægge den dialectiske Bevægelse nogen Værd, med hvilken han, under sit Forsvar for Retten, vil ud af den abstracte Inderligheds Bestemmelse (det Dæmoniske) udconstruere det Objective under Personlighedens Bestemmelse. Men, hvad der er Hovedsagen, det blev, som jeg haaber, indlysende, at det Dæmoniske betegnede Socrates' *aldeles negative* Forhold til det Bestaaende i religiøs Henseende, ikke saameget derved, at han indførte noget Nyt, thi saa vilde hans negative Forhold mere og mere vise sig som en Skygge, der fulgte hans Positivitet, men snarere derved, at han forkastede det Bestaaende, sluttede sig ind i sig selv, begrænsede sig egoistisk i sig selv. Hvad det *første* Punkt angaaer, da maa man i denne Forkastelse ikke see en Frugt af en kold, forstandig, prosaisk Naturbetragtning, der ikke var Athenienserne ukjendt, der ogsaa ved disse Tider havde givet Anledning til, at Adskillige, mistænkte for Atheisme, vare blevne viste i Landflygtighed. Sligt befattede Socrates sig ikke med, og om han end tidligere havde ladet sig paavirke af Anaxagoras, saa frigjorde han sig dog snart, hvad ogsaa Plato paa flere Steder beretter, fra denne Indflydelse, idet han opgav Naturens Betragtning for Menneskets. Naar man derfor siger om Socrates, at han ikke antog de Guder, Staten antog, saa følger deraf ikke, at han var en Gudsfor nægter. Derimod hænger denne Socrates' Ikke-Antagelse af Statens Guder væsentlig sammen med hele hans Standpunkt, der i theoretisk Henseende er af ham selv betegnet som *Uvidenhed*¹. Men Uvidenhed er paa eengang et virkeligt filosofisk Standpunkt, og tillige aldeles negativt. Socrates' Uvidenhed var nemlig ingenlunde en empirisk Uvidenhed, tværtimod, han var i Besiddelse af mange Kundskaber, han havde megen Læsning saavel i Digtere som Philosopher, han var meget forfaren i Livets Forhold, i empirisk Forstand var han altsaa ikke uvidende. I filosofisk Henseende var han derimod uvidende. Det til Grund for Alt Liggende, det Evige, det Guddommelige var han uvidende om, det vil sige, han vidste, at det var, men han vidste ikke hvad det var, han havde det i sin Bevidsthed, og dog havde han det ikke i sin Bevidsthed, forsaavidt som det Eneste, han kunde prædicere derom, var, at han ikke vidste Noget derom. Men dette er med andre Ord ganske det Samme, som vi i det Foregaaende have betegnet saaledes: Socrates havde *Ideen som Grændse*. Forsaavidt maatte det altsaa falde ham saare let, at afvise Anklagernes Beskyldning for, at han ikke antog de Guder, Staten antog. Dertil maatte han nemlig, socratick rigtigt, svare: hvorledes kan man beskyldte mig herfor? da jeg slet Intet veed, veed jeg naturligviis heller ikke, om jeg antager de Guder, Staten antager. Hermed seer man nu og, hvorledes det hænger sammen med det Spørgsmaal, hvorvidt der dog ikke bag denne Uvidenhed har constitueret sig en positiv Viden. Schleiermacher gjør i en Afhandling² opmærksom paa, at, naar Socrates i Oraklets Tjeneste gik omkring for at vise Folk, at de Intet vidste, det er umuligt, at han blot har vidst det, at han ikke vidste Noget, men at der bagved nødvendigtviis maa have ligget, at han vidste, hvad Viden er. Han viser dernæst, hvorledes Socrates egentlig er Stifter af Dialectiken. Men det er dog igjen en Positivitet, som ved nærmere Eftersyn er en Negativitet. Socrates er, for at erindre om en tidligere Bemærkning, kommen til Dialectikens Idee, men har ei haft Ideens Dialectik. Og selv efter Platos Anskuelse er dette et negativt Standpunkt. I den Dichotomi derfor i Staten, hvor Dialectiken viser sig, der viser sig som det dertil svarende Positive det Gode, ligesom i den Dichotomi, hvor Kjærligheden optræder som det Negative, det Skjønne svarer dertil som det Positive. Nu er det vel sandt, at der i denne her bestandigt antydende, i ethvert Moment satte og i samme Moment tilbagekaldte Negativitet er en indholdsrig og dyb Positivitet, saasnart den kommer til at besinde sig paa sig selv, men Socrates holdt den bestandig blot i denne Mulighed, der aldrig blev til Virkelighed.

1. Man vil her ogsaa strax bemærke, hvor vanskelig Anklagernes Stilling var; thi det blev Socrates en let Sag, hver Gang de opstillede en positiv Anke, ved Hjælp af denne Uvidenhed at tilintetgjøre den, og egentlig burde vel Anklagerne have sigtet ham netop for hans Uvidenhed; thi der gives naturligviis en Uvidenhed, som fortrinsviis i den græske Stat og til en vis Grad i enhver Stat maa ansees for Forbrydelse.
(tilbage)
2. *Abhandlungen der Königlichcn Academie der Wissenschaften in Berlin, aus den Jahren 1814-15: Ueber den Werth des Socrates als Philosophen.* Pag. 51-68.
(tilbage)

Dette vil man ogsaa overbevise sig om, naar man med Opmærksomhed vil gjennemlæse Platos *Apologi*, der i sin Skildring af Socrates' Uvidenhed er saa prægnant, at man blot behøver at tie og høre, naar den taler. Han skildrer sin Viisdom i Forhold til Parieren Evenus', der tog 5 Miner for sin Underviisning. Han priser ham lykkelig paa Grund af den Positivitet, han maa have været i Besiddelse af, siden han lod sig saa dyrt betale; og svarer nu paa det Spørgsmaal om hans egen Viisdom: ποίαν δὴ σοφίαν ταύτην; ἢπερ ἔστιν ἴσως ἀνθρωπίνῃ σοφία. τῷ ὄντι γὰρ χιλιδυσεύω ταύτην εἶναι σοφός (§ 20 D). De Andre derimod, mener han, maae

være i Besiddelse af en høiere Viisdom: οὔτοι δὲ τάχ' ἄν, οὐς ἄρτι ἔλεγον, μείζω τινὰ ἢ κατ' ἄνθρωπον σοφίαν σοφοὶ εἶεν. Her er nu det Prædicat »menneskelig«¹, der tillægges Viisdommen i Modsætning til en Viisdom, der er mere end menneskelig, af største Betydning. Naar nemlig Subjectiviteten har ved sin negative Magt løst det Trylleri, hvori Menneskelivet under Substantialitetens Form hvilede, naar den, ligesom den frigjør Individet fra sit Forhold til Staten, har emanciperet Mennesket fra sit Forhold til Gud, saa er den første Form, hvorunder dette viser sig, Uvidenhed. Guderne flygte bort og med dem Fylden, Mennesket staaer tilbage som Formen, som det, der skal optage Fylden i sig, men dette Forhold er paa Erkjendelsens Gebeet rigtigt opfattet som Uvidenhed. Denne Uvidenhed er igjen ganske consequent betegnet som *menneskelig Viisdom*, idet Mennesket her er kommet til sin Ret, men denne Ret er netop den, ikke at være som saadan. De andre Læreres Viisdom indeholdt nu i Forhold hertil meget Mere, hvorimod de naturligviis i en anden Henseende indeholdt meget Mindre, og det er derfor heller ei uden en vis Ironi, at Socrates omtaler deres Overvættished. Denne Opfattelse finder nu Socrates ogsaa bestyrket ved det delphiske Orakels Udsagn, der fra det guddommelige Standpunkt seer aldeles det Samme². Og som overhovedet Oraklet stod i et Forhold til den corresponderende menneskelige Bevidsthed, som det i en tidligere Tid raadede med guddommelig Myndighed, i en sildigere Tid befattede sig med at forelægge videnskabelige Problemer³, saaledes see vi ogsaa i det delphiske Orakels Udsagn Socrates betræffende en harmonia præstabilita. Ogsaa den Misforstaaelse, som om han bag denne Uvidenhed skjulte en Viden, har Socrates indseet, men ogsaa opfattet den *som en Misforstaaelse*. Han forklarer nemlig, hvorledes hans overbevisende Virksomhed har kunnet paadrage ham mange Fjendskaber, og tilføier: οἴονται γὰρ με ἐκάστοτε οἱ παρόντες, ταῦτα αὐτὸν εἶναι σοφόν, ἃ ἂν ἄλλον ἐξελέγξω. Men man seer jo ogsaa, hvorledes han protesterer mod denne Misforstaaelse, og hvorlidet han finder denne Slutning rigtig, at, fordi han kan overbevise Andre om, at de Intet vide, han derfor selv skulde vide Noget.

1. Hermed kan sammenlignes Xenophons *Apologi* § 15, hvor Talen er om det samme delphiske Orakels Udsagn til Chairephon, og det da hedder: Ὅς δ' αὖ ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ ἔτι μᾶλλον ἐθορύβουν εἰκότως, αὖθις εἰπεῖν τὸν Σωκράτην· ἀλλὰ μείζω μὲν, ὧ ἄνδρες, εἶπεν ὁ θεὸς ἐν χρησμοῖς περὶ Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίου νομοθετήσαντος, ἢ περὶ ἐμοῦ; λέγεται γὰρ εἰς τὸν ναὸν εἰσιόντα προσειπεῖν αὐτόν: φροντίζω πότερα θεὸν σε εἶπω, ἢ ἄνθρωπον. ἐμὲ δὲ θεῶ μὲν οὐκ εἴκασεν, ἀνθρώπων δὲ πολλῶ προέχρινεν ὑπερφέρειν.
(tilbage)
2. Efter Socrates' Fortælling betegner nemlig det delphiske Orakel ved sit Udsagn: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός ..... ὥσπερ ἂν εἴποι: ὅτι οὗτος ὑμῶν, ὧ ἄνθρωποι, σοφώτατός ἐστιν, ὅστις, ὥσπερ Σωκράτης, ἔγνωκεν, ὅτι οὐδενὸς ἀξιός ἐστι τῆ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν, § 23 A. Som Oraklet altid blot var Anledning for den fortolkende Bevidsthed, saaledes fandt dette delphiske Udsagn sin Fortolkning i Socrates.
(tilbage)
3. Smlgn. Hegel *Geschichte der Philosophie* 2 B. Pag. 173: Plato selbst brachte es in der Mathematik bald zu hoher Fertigkeit. Es wird ihm die Lösung des delischen oder delphischen Problems zugeschrieben, das vom Orakel aufgegeben wurde, und sich, ähnlich dem pythagoräischen Lehrsatz, auf den Kubus bezieht: Nämlich die Verzeichnung einer Linie anzugeben, deren Kubus gleich sei der Summe von zwei gegebenen Kubis. Dieses erfordert Konstruktion durch zwei Kurven. Bemerkenswerth ist, welche Art von Aufgaben die Orakel jetzt gemacht haben. Es war bei einer Seuche, wo man sich an das Orakel wandte, und da gab es diese ganz wissenschaftliche Aufgabe; .... es ist eine Veränderung im Geiste der Orakel, die höchst merkwürdig ist.
(tilbage)

Det der nu afholdt Socrates fra en speculativ Fordybelse i den bag denne Uvidenhed fjernt ahnede Positivitet, var naturligviis *det guddommelige Kald*, han havde, til at overbevise hver Enkelt om det Samme. Han var ikke kommen for at frelse Verden, men for at dømmе den. Dertil var hans Liv helliget, og denne Virksomhed afholdt ham ogsaa fra at deeltage i Statens Anliggender. Athenienserne kunde berøve ham Livet, det skulde han finde sig i; men en Frifindelse paa det Vilkaar, at han skulde opgive denne guddommelige Mission, vilde han aldrig antage, da det vilde være et Forsøg paa at myrde ham i aandelig Forstand. Han var den evige Actor, der paa Guddommens Vegne ubøieligt udpantede til den sidste Hvid det guddommelige Tilgodehavende. Hvad Nemesis tidligere var i Forhold til det Udmærkede, det Fremragende, det var dybt og totalt gennemført i Socrates' ironiske Virksomhed i Forhold til Menneskeheden som saadan. Kun blev Socrates ikke staaende ved en filosofisk Betragtning heraf, men han henvendte sig til Hver

især, frarev dem Alt og sendte dem tomhændede bort. Det var som om de vrede Guder¹ havde vendt sig bort fra Menneskene, taget Alt med sig og nu vilde overlade dem til sig selv. Men i en anden Forstand var det Menneskene, der havde vendt sig bort fra Guderne og fordybet sig i sig selv. Dog, dette er naturligviis kun et Gjennemgangsmoment. I mange Maader var Mennesket dog paa den rigtige Vej, og man kan derfor sige herom, hvad Augustinsiger om Synden: *beata culpa*. Gudernes himmelske Skarer løftede sig op fra Jorden og forsvandt for de Dødeliges Blikke, men netop denne Forsvinden var Betingelsen for et dybere Forhold. Röttscher siger derfor meget rigtigt (Pag. 253): Von hier aus erhellt es auch, welche Bewandniß es mit der so vielfältig gemißbrauchten Socratischen Unwissenheit hat, deren man sich so häufig als eine gute Apologie der eigenen Ignoranz, wie als Wehr gegen die Anerkennung des wahrhaften Wissens bedient hat. Das Wissen, daß er nichts wisse, ist nämlich nicht etwa, wie es gewöhnlich vorgestellt wird, das reine leere Nichts, sondern das Nichts des bestimmten Inhalts der bestehenden Welt. Das Wissen der Negativität alles endlichen Inhalts ist seine Weisheit, durch welche getrieben er in sich geht, und dies Erforschen seiner Innerlichkeit als das absolute Ziel ausspricht, der Beginn des unendlichen Wissens, aber auch nur erst der Beginn, da sich noch keinesweges dies Bewußtsein erfüllt hat, sondern erst die Negation alles Endlichen und Bestehenden ist. Ogsaa Hegel bemærker (Pag. 60): So lehrte also Socrates die, mit denen er umging, wissen, daß sie nichts wissen; ja was noch mehr ist, er sagte selber, er wisse Nichts, docirte also auch nicht. Wirklich kann man auch sagen, daß Socrates nichts wußte; denn er kam nicht dazu, eine Philosophie zu haben und eine Wissenschaft auszubilden. Dessen war er sich bewußt; und es war auch gar nicht sein Zweck, eine Wissenschaft zu haben.

1. Senere blev derfor Guderne gode igjen, og derfor hidleder Plato i Timæus Verdens Oprindelse fra Guds Godhed, der ikke kjendte Misundelse, men ønskede at gjøre Verden sig saa liig som mulig. (tilbage)

Socrates angav nu vel en ny Retning, han gav Tiden sin Retning (naar man vil tage dette Ord ikke saa meget i filosofisk som i militær Forstand), han gik omkring til Enhver især for at forvise sig om, at han stod rigtig stillet; men dog var denne hans Virksomhed ikke saa meget beregnet paa at henlede deres Opmærksomhed paa det, som skulde komme, som snarere paa at fravriste dem det, de havde, og dette fuldbyrdede han ved, saa længe Operationen stod paa, at bortskjære al Communication med den Beleirede, idet han ved sine Spørgsmaal udhungrede den Besætning af Meningen, Forestillinger, hævdede Traditioner o. s. v., der hidtil havde været det paagjeldende Individ tilstrækkelig. Og naar han havde gjort dette ved den Enkelte, da var Misundelsens (dette Ord taget i metaphysisk Forstand) fortærende Ildsflamme et Øieblik mættet, da var Negativitetens tilintetgjørende Enthusiasme et Øieblik tilfredsstillet, da nød han *Ironiens Glæde* i fuldeste Maal, nød den dobbelt, fordi han følte sig guddommeligt bemyndiget, følte sig i sit Kald. Men dette var naturligviis kun et Øieblik, snart var han igjen i sin Function¹. Den i hans Uvidenhed liggende Negativitet var ham ikke et Resultat, ikke et Udgangspunkt for en dybere Speculation; men det Speculative, der laae i denne Tanke, hvorved han uendelig havde omskibet Existentsen, var den guddommelige Myndighed, i Kraft af hvilken han practiserede i det Enkelte. Denne Uvidenhed var den evige Seier over Phænomenet, som hverken noget enkelt Phænomen eller alle Phænomeners Sum kunde frarive ham, men i Kraft af hvilken han seirede i ethvert Øieblik over Phænomenet. Han frigjorde saaledes vel den Enkelte fra enhver Forudsætning, frigjorde ham saaledes, som han selv var fri; men den Frihed han selv nød i ironisk Tilfredshed, kunde de Andre ikke nyde, og den udviklede derfor i dem Længsel og Forlængsel. Medens derfor hans eget Standpunkt afrunder sig i sig selv, er dette Standpunkt, optaget i de Andres Bevidsthed, kun Betingelsen for et nyt. Grunden hvorfor altsaa Socrates kunde berolige sig i denne Uvidenhed, var, at han ikke havde en dybere speculativ Trang. Istedetfor speculativt at berolige denne Negativitet, beroligede han den meget mere i *den evige Uro*, i hvilken han med hvert enkelt Individ gjentog den samme Proces. Men det, der under Alt dette gjør ham til en Personlighed, er netop Ironien. –

1. Dog dette er naturligviis hans Virksomhed idealt seet. I hans Liv kan denne Vredens (dette Ord taget i metaphysisk Forstand) Energi godt være bleven afløst af en vis Indolents, en vis Synken ind i sig selv, i hvilke Øieblkke han da forud optog in abstracto den Nydelse, der egentlig skulde forhverves in concreto, indtil atter Guddommens Kald gjenlød i hans Indre, og han da atter var redebon til at komme Guddommen til Hjælp for at overbevise Menneskene. Saaledes begriber man bedst den Stirren hos Socrates, der saa ofte har været Gjenstand for Omtale, og som vi ogsaa tidligere have berørt, som en Drømme-Tilstand, idet Negativiteten blev ham anskuelig, og han ligesom berusedes af dens Tomhed. Medens han derfor ellers gik omkring, indlod sig baade med Landsmænd og Fremmede, saa *stod* han i slige Øieblkke *stille* og stirrede. (tilbage)

Denne theoretiske Uvidenhed, for hvilken Guddommens evige Væsen blev en Hemmelighed, maa naturligtviis have havt sit Tilsvarende i en lignende *religiøs Uvidenhed* om de guddommelige Styrelser, Førelser med Mennesket, en religiøs Uvidenhed, der søger sin Opbyggelse og aabenbarer sin Fromhed i en total Uvidenhed, ligesom f. Ex. i en langt concretere Udvikling Schleiermachersøgte det Opbyggelige i Følelsen af den absolute Afhængighed. Ogsaa dette skjuler naturligtviis en Polemik i sig, og bliver en Forfærdelse for hver den, der fandt sin Hvile i et eller andet endeligt Forhold til Guddommen. Herom erindrer allerede det tidligere af os citerede Sted af Xenophons *Memorabilier*, hvor Socrates udvikler, hvorledes Guderne havde forbeholdt sig selv det Vigtigste, Udfaldet nemlig, saa al menneskelig Stræben var Forfængelighed, hvormed der Intet udrettedes. Det viser sig ogsaa i den platoniske Dialog, *Alcibiades secundus*, hvor Socrates taler om Bønnens Betydning, og hvor han indskjærper, at man bør bruge stor Forsigtighed i at bede Guderne om Noget, for at Guderne ikke skal bønhøre denne Bøn, og det maaskee bagefter vil vise sig, at det ingenlunde var til Gavn for Menneskene. Denne Forsigtighed synes nu rigtignok at indeholde i sig Muligheden af, at Mennesket i visse Tilfælde kan indsee det Tjenlige og altsaa tør bede derom. Men deels maa man erindre, at Socrates jo ingenlunde antager, at ogsaa under den Forudsætning, at Mennesket vidste hvad der var ham det Bedste og bad derom, Guderne derfor vil tilstede det, hvilket tyder paa en endnu dybere Tvivl, om hvad der dog egentlig er det Bedste for Mennesket; deels at denne Forsigtighed udarter til Ængstelighed, der først finder sin Hvile i *Bønnens Neutralisering*. Dette seer man ogsaa deraf, at han anpriser et Vers af en Digter, der lyder saaledes:

Giv os det Gode, o Zeus! vi bede derom eller ikke,
Selv naar vi bede derom, afvende Du fra os det Onde.

Men herved see vi i religiøs Henseende det Guddommelige ligesaa meget fjernet fra Mennesket, som det viste sig i theoretisk Henseende, og Udtrykket herfor er igjen Uvidenhed¹.

1. For at forhindre al Misforstaaelse og for om muligt ved denne Bemærkning fra et ganske andet Standpunkt at oplyse det Sagte, vil jeg erindre om, at i den christelige Bevidsthed Bønnen har sin absolute Gyldighed; thi den Christne veed, hvad han skal bede om, og han veed, at, naar han beder derom, vil han absolut blive bønhørt, men dette har netop sin Grund i, at han veed sig i et reelt Forhold til sin Gud.
(tilbage)

Man pleier ellers ogsaa for at betegne Socrates' Standpunkt at erindre om de bekjendte Ord: γυνῶθι σαυτόν. Og man kan ikke nægte, at disse Ord indeholde en Tvetydighed, der netop maatte tjene til at anbefale dem, idet de ligesaa godt kunne betegne et theoretisk som et practisk Standpunkt, omtrent ligesom Ordet Sandhed i den christelige Terminologi. Disse Ord ere imidlertid i den nyere Videnskabelighed ofte blevne aldeles løsrevne fra den Complexus af Ideer, hvortil de høre, og have derpaa nu en Tidlang upaataalt vagabonderet i Literaturen. Her altsaa et Forsøg paa at bringe dem tilbage til deres Hjemstavn, det vil sige, et Forsøg paa at vise, hvad de med Hensyn til Socrates have at betyde, eller hvorledes Socrates gjorde den i dem indeholdte Tanke frugtbar. At nu Subjectiviteten i dens hele Fylde, Inderligheden i dens hele uendelige Rigdom ogsaa kan betegnes med de Ord: γυνῶθι σαυτόν, det er vel sandt; men Socrates betræffende, da var denne Selverkjendelse ikke saa indholdsrig, den indeholdt egentlig ikke mere end Adskillelsen, Udsondringen af det, der senere blev Erkjendelsens Gjenstand. Ordet »kjend dig selv« betyder: adskil dig selv fra Andet. Netop fordi før Socrates dette Selv ikke var, derfor var det igjen et med Socrates' Bevidsthed corresponderende Orakel-Udsagn, der bød ham at kjende sig selv. Men først en senere Tid var det forbeholdt at fordybe sig i denne Selverkjendelse. Men forstaaer man det saaledes, hvad Socrates' Modsætning til Grækenlands Substantialitet nødvendiggjør, da seer man, at Socrates atter her har et aldeles *negativt Resultat*. Dette Princip: kjend Dig selv, congruerer derfor ganske med den i det Foregaaende beskrevne Uvidenhed. Grunden, hvorfor han kunde blive staaende paa dette negative Punkt, er den samme som ved det Foregaaende, fordi hans Livs Opgave og Interesse var at gjøre det gjeldende, ikke speculativt, thi da maatte han jo have gaaet videre, men practisk mod hvert enkelt Menneske. Han anbragte derfor Individerne under sin dialectiske Luftpumpe, berøvede dem den atmosfæriske Luft, de vare vant til at aande i, og lod dem staae. For dem var nu Alt tabt, uden forsaavidt de skulde være istand til at aande i en ætherisk Luft. Socrates derimod havde nu ikke videre med dem at gjøre, men ilede til nye Experimenteer.

Men vende vi nu et Øieblik tilbage til den Omstændighed, der gav os Anledning til at gaae ind i hele denne Undersøgelse, Anklagen mod Socrates, da vil det være iøjnefaldende, at Socrates var i *Strid* med *Statens Anskuelse*, ja at hans Attentat maatte fra Statens Standpunkt betragtes som et af de allerfarligste, som et Forsøg paa at udsuge Blodet af den og forvandle den til en Skygge. Det er dernæst ogsaa klart, at han maatte tildrage sig den offentlige Opmærksomhed; thi det var ikke et videnskabeligt Stillleben, han hengav sig til, tværtimod, det var med et verdenshistorisk Standpunkts uhyre Elasticitet, at han vippede den ene efter den anden ud af Statens substantielle Virkelighed. Men naar han først var anklaget, da kunde Staten heller ei nøies med det Forsvar, der skulde ligge i den af ham profiterede Uvidenhed, da denne Uvidenhed naturligtviis fra Statens Standpunkt maatte sees som en Brøde.

Men var hans Standpunkt i theoretisk Henseende negativt, saa var det i practisk Henseende ikke mindre negativt, fordi *han ikke var istand til at contrahere noget realt Forhold til det Bestaaende*¹. Dette havde naturligviis sin Grund i hans theoretiske Stilling. Han havde fundet sig selv ud af det Andet (efter græsk Betragtning Staten); men til Gjengjæld kunde han heller ikke finde sig selv ind i Staten. I *Apologien* beretter han selv, hvorledes den guddommelige Mission, han havde, berøvede ham Tid og Leilighed til at give sig af med Statens Anliggender, og han erklærer det nødvendigt for sig at leve som Privatmand.

1. Vel havde han deeltaget i Statens Tjeneste i 3 Slag (Beleiringen af Potidæa, Feldttoget i Bøotien ved Delium, Slaget ved Amphipolis); han var senere Medlem af Raadet og beklædte en Epistates' Værdighed, hvilket dog kun varede een Dag; men uagtet dette havde han dog *ganske emanciperet* sig fra det sande borgerlige Forhold til Staten. Vel retfærdiggjør Xenophon ham i denne Henseende, ved at lade ham sige: »naar jeg danner gode Borgere, da mangfoldiggjør jeg de Tjenester, jeg er mit Fædreland skyldig,« men dette hører naturligviis til den Bornethed af Xenophon, vi allerede ere blevne fortrolige med.
(tilbage)

Naar man nu betænker, at selv i vore Stater, hvor dog Staten, netop fordi den har gennemgaaet en langt dybere Mediation, indrømmer Subjectiviteten et ganske andet Raaderum, end den græske Stat kunde gjøre det, naar man, siger jeg, betænker, at selv i vore Stater en Particulier dog altid bliver en tvetydig Person, saa kan man derfra slutte sig til, med hvilke Øine den græske Stat maa have betragtet *Socrates' Forsøg* paa at gaae paa egen Haand og leve hen *som Privatmand*. Og naar Professor Heinsius troer tilstrækkelig at have besvaret en Bemærkning af Forchhammer ved at spørge, om Nogen vil holde med Forchhammer deri, saa vil jeg i al Beskedenhed tillade mig at svare Hr. Professor Heinsius, at jeg baade finder det godt skildret og rigtigt opfattet som Kjættereri mod Staten, hvad ForchhammerPag. 6 beskriver som Socrates' Virksomhed: Er zupfte in jeder Stoa, an jeder Straßenecke, auf jedem Spaziergang die Athenischen Jünglinge am Mantel, und fragte so lange, bis sie mit dem beschämenden Gefühl des Nichtwissens, aber auch mit Zweifel an dem, was sie bisher für Göttlich gehalten, ihn verließen, oder sich gänzlich in seine Lehre begaben. Det som jeg nu anseer for det Gode i den Skildring af Forchhammer, er Beskrivelsen af, hvorledes Socrates drev omkring paa Gader og Stræder, istedetfor at udfylde sin Plads i Staten eller være Borger i græsk Forstand, fritog sig for at bære Statens Byrder og fandt sig vel i at privatisere. Hans Stilling i Livet var derfor *aldeles prædicatløs*¹, jeg mener naturligviis ikke i den odiøse Forstand, at han ikke var Cancelliraad eller Secretær, men da han ikke stod i noget Forhold til Staten, lod der sig fra Statens Standpunkt Intet prædicere om hele hans Liv og Virken. Vi see nu vel, hvorledes senere ogsaa Plato kaldte Philosophen bort fra Virkeligheden, hvorledes han vil, at Ideernes lette Skikkelser skal vinke ham bort fra det Haandgribelige, og Philosophen saaledes skal leve fjernt fra Verdens Larm. Men dette var ikke Tilfældet med Socrates. Vel var der Noget af en Erkjendelsens Sværmer i Socrates, saasandt som ellers det Abstracte netop er det, der meest frister til Sværmeri; men dette fjernede ham dog ikke fra Livet, tvertimod stod han i den meest levende Berøring med det; men hans Forhold til det var hans reent personlige Forhold til Individier, hans Vexelvirkning med dem fuldbyrdede sig som Ironi. Menneskene var ham derfor af uendelig Betydning², og ligesaa ubøielig som han var til at underordne sig selv i Staten, ligesaa bøielig, ligesaa smidig var han i at omgaaes Menneskene, ligesaa stor en Virtuos i den tilfældige Berøring. Han talte lige godt med Feldberedere, Skræddere, Sophister, Statsmænd, Digtere, med Unge og Gamle, talte med dem lige godt om Alt, fordi han overalt fandt en Opgave for sin Ironi³. Men med Alt det var han ingen god Statsborger og gjorde visselig heller ikke Andre dertil⁴. Om nu det Standpunkt, Socrates saaledes stillede sig paa, var i Virkeligheden et høiere, end det Staten indtog, om han i Sandhed var guddommelig bemyndiget, derom maa Verdenshistorien dømme, men naar den vil dømme billigt, maa den tillige indrømme, at Staten var bemyndiget til at dømme Socrates. I en vis Forstand var han derfor revolutionær, dog ikke saameget ved at gjøre Noget, som ved at undlade Noget; men Partigjænger eller Hoved for et Complot var han ikke, derfra frelste Ironien ham; thi som den berøvede ham den sande borgerlige Sympathi for Staten, den sande borgerlige Pathos, saa befriede den ham ogsaa fra den Sygelighed og den Exaltation, der er Betingelse for en Partigjænger. Hans Stilling var overhovedet altfor *personlig isoleret*, ethvert Forhold han contraherede, for løst knyttet, til at det kunde blive mere end en betydningsfuld Berøring. Han stod ironisk over ethvert Forhold, og Loven for Forholdet var en bestandig Attraction og Repulsion, Forbindelsen med den Enkelte var kun momentan, og høit over Alt dette svævede han selv i ironisk Tilfredshed. Hermed hænger en Sigtelse sammen, som man i nyere Tid har gjort gjeldende mod Socrates; man har (Forchhammer) beskyldt ham for, at han var *Aristokrat*. Dette maa naturligviis forstaaes i aandelig Betydning, og da vil man heller ikke kunne frikjende Socrates derfor. Den *ironiske Frihed*, han nød, idet intet Forhold havde Styrke nok til at binde ham, men han bestandig følte sig fri derover, den Nydelse at være sig selv nok, hvilken han hengav sig til, alt dette tyder hen paa noget Aristokratisk. Man har, som bekjendt, sammenlignet Diogenes med Socrates, og kaldt Diogenes en »rasende Socrates«; Schleiermacher har meent, at man burde kalde ham en carrikeret Socrates, men har søgt Ligheden i den Uafhængighed af sandselig Nydelse, de begge søgte at erhverve. Det er imidlertid vistnok for Lidet. Naar

man derimod erindrer, at Cynicismen er den negative Nydelse (i Forhold til Epicuræismen), at Cynicismen nyder Savnet, Manglen, ikke er ubekjendt med Lysten, men søger sin Tilfredsstillelse i ikke at give efter for den, og altsaa istedetfor at gaee ud i Lysten, i ethvert Moment vender tilbage i sig selv og nyder Manglen af Nydelse, – en Nydelse, der saa levende erindrer om, hvad ironisk Tilfredshed er i intellectual Henseende, – naar man betænker dette og da gennemfører det i aandelig Henseende med Hensyn til Statslivets Mangfoldighed, saa vil Ligheden vist ikke være saa ubetydelig. Den sande Frihed bestaaer naturligviis i at hengive sig i Nydelsen, og dog bevare sin Sjæl uskadt. I Statslivet bestaaer naturligviis den sande Frihed i at være indtraadt i Livets Forhold, saaledes at disse have en objectiv Gyldighed for En, og derunder at frelse det inderste, dybeste personlige Liv, der vel kan røre sig under alle disse Forhold, men dog til en vis Grad er incommensurabelt for dem.

1. Han roser sig endogsaa heraf i *Apologien*, hvor han udhæver, at hans Liv har været virksomt, men tillige incommensurabelt for Statens Maalestok (dette Sidste udtaler han naturligviis polemisk mod Staten, og idet han med dyb Ironi blander Alt mellem hverandre, skuffer han let den flygtige Betragtning). Han fortæller, at han ikke har bekymret sig om at samle Penge, ikke om Huusholdningen, ikke om militære, borgerlige og andre Ærespladser og Embeder (men dette er fra Statens Standpunkt betragtet slet ikke saa roesværdigt), ikke om Partier og Sammenrottelser (her er det Forvirrende, thi at han ikke har deeltaget deri, maa naturligviis Staten finde priisværdigt, og forøvrigt er Ironien iøjnefaldende i den letfærdige Maade, paa hvilken han slaaer det ægte borgerlige Liv i Staten i Hartkorn med Opløb og Partigjængerer); derimod har han søgt *privat* at bevise den Enkelte den største Velgjerning, men det vil aabenbart sige, at han kun er traadt i et reent personligt Forhold til Individerne; smlgn. *Apol.* § 36 B. C. – Et lignende Mellemhverandre findes ogsaa paa et andet Sted i *Apologien*, hvor han meget pathetisk taler om, at Enhver bør blive paa den Plads, paa hvilken enten *han selv* har sat sig, i den Tanke, at den var den bedste for ham, eller Staten har sat ham; thi netop det Vilkaarligheds Raaderum, som han her postulerer, maatte naturligviis fra Statens Standpunkt betydelig indskrænkes. Forvirringen bliver endnu større derved, at han i det Følgende argumenterer af de faa Tilfælde, i hvilke han i Statens Tjeneste er bleven paa den ham anviste Plads. Thi dette vilde jo Staten altid vide at paaskjønne; men det, at han paatog sig selv at vælge en Plads, det er det Mislige.
(tilbage)
2. Men uagtet al hans Virtuositet kan det dog godt være hændtes ham, idet han, ikke saa meget, som Cicero mener, hentede Philosophien ned fra Himlen og bragte den ind i Husene, men snarere hentede Folk ud af Husene, op af den Underverden, de levede i, at han selv stundom er bleven stikkende deri, selv under den vidtløftige Passiar med Kreti og Pleti har tabt Ironien, tabt den ironiske Traad af Syne og momentant fortabt sig til en vis Grad i Trivialitet. Dette med Hensyn til en tidligere Bemærkning betræffende Xenophons Opfattelse.
(tilbage)
3. Da derfor Phædrus (i Dialogen af samme Navn) forundrer sig over, at Socrates er saa lidet bekjendt med Omegnen, at han maa føre ham omkring som en Fremmed, ja at han næsten ikke synes at være kommen udenfor Byens Porte, svarer Socrates: ξυγγίγνωσκέ μοι, ὦ ἄριστε· φιλομαθῆς γάρ εἰμι· τὰ μὲν οὖν χωρία καὶ τὰ δένδρα οὐδέν μ' ἐθέλει διδάσχειν, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει ἄνθρωποι.
(tilbage)
4. Thi den Methode han har fulgt: ἐπιχειρῶν ἕκαστον ὑμῶν πείθειν μὴ πρότερον μήτε τῶν ἑαυτοῦ μηδενὸς ἐπιμελεῖσθαι, πρὶν ἑαυτοῦ ἐπιμεληθεῖν ..... μήτε τῶν τῆς πόλεως, πρὶν αὐτῆς τῆς πόλεως (*Apol.Socr.* § 36 C.), var naturligviis i Forhold til Græciteten aldeles bagvendt, ligesom den Sætning: først at bekymre sig om Staten, førend man bekymrer sig om dens enkelte Anliggender, erindrer om de revolutionære Bestræbelser, der i vor Tid yttre sig, ikke saameget ved Haandgribeligheder, som ved Tanker (naturligviis her de enkelte Individets Tanker) og dissers usurperede

Souverænitæt.
(tilbage)

Men vende vi nu et Øieblik tilbage til den Omstændighed, der gav os Anledning til at gaae ind i denne Overveielse, Socrates' Anklage, da er det aabenbart, at Socrates i statsborgerlig Henseende, istedetfor at være et Punkt med i Statens Peripheri, der graviterede mod dens Centrum, snarere var en Tangent, der idelig berørte Statens periferiske Mangfoldighed. Det er fremdeles aabenbart, at man i hans Forhold til Staten ikke tør tillægge ham den negative Dyd ikke at gjøre Ondt (en Negativitet, der i græsk Forstand maatte ansees for en Forbrydelse), men at han ved at bringe Andre i samme Situation *virkelig gjorde Ondt*. Eet maa man endnu erindre. Med de Andre, han havde løftet ud af deres naturlige Stilling, contraherede han heller ikke et dybere Forhold (han var ikke Partigjænger), men han var i samme Øieblik ironisk ude over dem.

Men var det Socrates en Umulighed at finde sig ind i Statens mangfoldige Concretion, blev det tvivlsomt, hvorvidt han kunde udrette Noget med Gjennemsnittet af de atheniensiske Borgere, hvis Liv i Aarenes Løb var formet af Statslivet, saa havde han derimod *i den Ungdom*, om hvilken Staten fredede regnende paa dens Fremtid, en Planteskole, hvor hans Ideer maatte kunne trives, forsaavidt Ungdommen altid lever mere universelt end Manddommen. Det var derfor ganske naturligt, at Socrates fornemlig henvendte sin Opmærksomhed paa Ungdommen. Herved dannes nu Overgangen til det andet Klagepunkt.